

ANALIZA IZVJEŠTAVANJA ŠTAMPANIH MEDIJA O LGBT TEMAMA
U BOSNI I HERCEGOVINI U 2012, 2013. I 2014. GODINI

SANDRA ZLOTRG, LEJLA HUREMOVIĆ, KRISTINA LJEVAK

ČEKAJUĆI RAVNOPRAVNOST

Sandra Zlotrg, Lejla Huremović, Kristina Ljevak
Čekajući ravnopravnost 3:
Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u
Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini

Sarajevo, 2015.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
ediciju uređuje Emina Bošnjak
knjiga 30.

naslov: Čekajući ravnopravnost 3: Analiza izvještavanja
štampanih medija o LGBT temama u Bosni i
Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini

autorice: Sandra Zlotrg, Lejla Huremović, Kristina Ljevak

lektura_korektura: Sandra Zlotrg

prelom_naslovnica: Lejla Huremović

izdavač: Sarajevski otvoreni centar

za izdavača: Saša Gavrić

© Sarajevski otvoreni centar / autorice

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova poželjno je, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba.

Ova publikacija je urađena u saradnji sa partnerskom organizacijom Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača. Autorice odgovaraju za tekst.

Sandra Zlotrg, Lejla Huremović, Kristina Ljevak

ČEKAJUĆI RAVNOPRAVNOST 3

Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u
Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini

Sarajevo, 2015.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	8
SAŽETAK	10
1. UVOD	12
2. TERMINI: OD HOMOSEKSUALACA DO GEJEVA	16
3. LGBT TEME	24
4. DANI I MRAKOVI NOVINARSTVA	29
5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	39
LITERATURA	44
O AUTORICAMA	45
RJEČNIK	46

PREDGOVOR

Sarajevski otvoreni centar već treću godinu zaredom prati i analizira način na koji bosanskohercegovački štampani mediji izvještavaju o LGBT temama te u ovoj publikaciji donosi uporedni prikaz medijske slike za prethodne tri godine.

Odlučile smo se da napravimo komparaciju tri godine - 2012, 2013. i 2014. kako bismo vidjele u kom se pravcu kreće izvještavanje o LGBT temama. Smatramo da informacije do kojih smo došle analizirajući prethodne tri godine izvještavanja štampanih medija predstavljaju važan materijal koji može ponuditi jednu sveobuhvatnu sliku medijskog izvještavanja o LGBT temama.

Uporedit ćemo na koji se način izvještavalo u štampi kroz korištenje terminologije, prisutnosti stereotipa, koje su se teme obrađivale, te koliko se izvještavalo o dešavanjima u BiH u odnosu na dešavanja iz regije i svijeta. U ovogodišnjoj analizi ćemo za svaku godinu predstaviti pozitivne i negativne primjere izvještavanja. Budući da su medijske analize u prethodne tri godine sadržavale zaključke i preporuke za urednike_će, novinare_ke i lektore_ice, tako ćemo i na kraju ove predstaviti sveobuhvatne zaključke i preporuke, a sve u svrhu njihovog senzibiliziranja i profesionalnijeg izvještavanja o LGBT temama.

Kako u svojoj knjizi¹ pišu Marko i D. Dardić, potrebno je kontinuirano pratiti i analizirati medije, jer pojedini mediji prepoznaju realne probleme sa kojima se pripadnici_e marginalizovanih grupa suočavaju i aktivno o tome izvještavaju, doprinoseći tako ne samo većoj vidljivosti ovih grupa nego i njihovom pozicioniranju u javnom i političkom životu. U vremenu komercijalizacije i tabloidizacije medijskog prostora, od velike je važnosti promovisati etičke i profesionalne standarde izvještavanja i koncept društveno odgovornog novinarstva, i ne dozvoliti da politički i ekonomski centri moći presudno utiču na kreiranje medijskih sadržaja. Mediji, odnosno novinari i novinarka, često su jedina spona između predstavnika_ca različitih marginalizovanih i ranjivih grupa. Profesionalnost novinarskog pisanja, etičnost i odgovornost pomjeraju društvo u kojem živimo ka prostoru veće tolerancije.

Imajući u vidu rasprostranjenost i uticaj medija, bilo bi višestruko korisno za LGBT osobe u BiH da se u što više štampanih medija, kao i u svim ostalim medijima, pojave smišljene uređivačke politike koje prepoznaju značaj neselektivne borbe za ljudska prava insistirajući na ljudskim pravima u skladu sa etikom i vrijednostima novinarske struke.

Nadamo se da će naša analiza, a posebno zaključci i preporuke koje ćemo predstaviti na kraju, pomoći novinarima_kama u daljnjem radu i da će doprinijeti profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama.

¹ Davor Marko, Dragana Dardić (2013) *Analiza medijskih sadržaja*. Banja Luka: Helsinški parlament građana Banja Luka. str. 15.

SAŽETAK

Analiza predstavlja pregled praćenja izvještavanja o LGBT temama u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini. Kako se tri godine zaredom pratilo medijsko izvještavanje, u ovoj medijskoj analizi će biti dat pregled svake godine, kao i poređenje, u svrhu dobijanja generalnih zaključaka i preporuka za budući rad medija. Ova analiza pruža sveobuhvatnu sliku medijskog izvještavanja za period 2012–2014.

Uporedit ćemo načine izvještavanja štampanih medija od 2012. godine do danas. Svake godine pratile smo kakva se terminologija koristi, koji su stereotipi prisutni, koje se teme obrađuju, koliko se izvještava o dešavanjima u BiH u odnosu na dešavanja iz regije i svijeta te smo predstavljale negativne i pozitivne primjere.

U drugom dijelu analize govorimo o terminima koji su najčešće korišteni u toku ove tri godine, te na koji način samo korištenje terminologije može da implicira stav novinara_ke u odnosu na LGBT osobe. Govorit ćemo i o tome koliko naslovi uopšte odražavaju sadržaj samog teksta. Ukazat ćemo na problem da mediji, svjesno ili nesvjesno, fotografijama, naslovima i podnaslovima izazivaju paniku.

Treći dio analize predstavlja statistički pregled pisanja o LGBT temama u štampanim medijima u prethodne

tri godine. Nadalje, kroz konkretne primjere date su, za svaku godinu, dobre i loše prakse medijskog izvještavanja.

Na kraju analize donosimo sveobuhvatne zaključke i preporuke do kojih smo došle kontinuiranim praćenjem i analiziranjem medijskog izvještavanja u Bosni i Hercegovini.

1. UVOD

S ciljem da se na posredan način utječe na načine na koje štampani mediji u Bosni i Hercegovini izvještavaju o temama koje se tiču lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* osoba, Sarajevski otvoreni centar provodio je analizu izvještavanja štampanih medija od sredine 2011. godine. Na osnovu kvantitativnih podataka o broju objavljenih (pozitivnih, neutralnih i negativnih) članaka i na osnovu kvalitativne analize profesionalno reprezentativnijih i najmanje profesionalnih i etičkih tekstova, svake godine predstavljani su zaključci i preporuke za urednike_ce, novinare_ke i lektor_ice u svrhu njihovog senzibiliziranja za ove teme.

U ovogodišnjoj analizi uporedit ćemo načine izvještavanja štampanih medija od 2012. godine do danas. Svake godine pratile smo kakva se terminologija koristi, koji su stereotipi prisutni, koje se teme obrađuju, koliko se izvještava o dešavanjima u BiH u odnosu na dešavanja iz regije i svijeta te smo predstavljale negativne i pozitivne primjere. Ova će uporedna analiza pratiti isti obrazac.

Prve, 2012. godine,² pratile smo 22 štampana medija koji su od januara do novembra objavili 450 članaka. U analizi za 2013. godinu³ broj članaka se povećao na

2 Jasmina Čaušević, Kristina Ljevak (2012) Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama u 2011. i 2012. godini, Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar.

3 Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2013) Čekajući ravnopravnost 2. Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini, Sarajevo, Sarajevski

799, dok je ove godine dostigao cifru od 555.⁴ Da li rast broja članaka znači i povećan interes medija za LGBT teme (i obratno), te da li to podrazumijeva i veći kvalitet izvještavanja, ispitivat ćemo u ovoj analizi.

Pratiti kako se koristi terminologija bilo je važno jer je Sarajevski otvoreni centar provodio različite aktivnosti kako bi se novinari i novinarka upoznale sa politički korektnom LGBT terminologijom, i to objavljivanjem priručnika *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*,⁵ različitim seminarima i kampanjama. Naravno, poznavanje i korištenje korektne terminologije ne mora nužno značiti promjenu svijesti i, posljedično, korektnost u izvještavanju. Stoga se termini ne vade iz konteksta nego se interpretiraju na osnovu smisla cijelog teksta (inače se ne bi mogla razumjeti ironična upotreba korektnih termina).

Nadalje smo pratile povezanost korektnosti terminologije s načinima opremanja teksta. Kako smo do sada uvidjele, postoji direktna veza između nekorektnog naslova i negativno ocijenjenog članka. Negativan stav uredništva redovno se otkriva u jakim pozicijama teksta: naslovima, podnaslovima, antrfileima, fotografijama i komentarima ispod fotografija. S tim je u vezi i prisutnost stereotipa u tekstu. Ideja kojom smo

otvoreni centar.

4 Kristina Ljevak, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014) *Ka pozitivnim praksama 2: Izvještavanje medija u 2014. Godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar.

5 Huremović, Lejla (priredila, 2012) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

se vodile jeste da ćemo dekonstruiranjem stereotipa iz medija otkriti uzroke homofobije u društvu. Smatramo da je to osnovni preduslov da se može raditi na njenom smanjivanju i suzbijanju.

Od sredine 2011. godine pratile smo koje su to teme prisutne u štampanim medijima i, u vezi s tim, koje rubrike LGBT teme zauzimaju. Već se prve godine pokazalo da najviše medijskog prostora zauzimaju tekstovi o poznatim ličnostima iz svijeta zabave, potom dešavanja u regiji (prvenstveno vijesti u vezi s paradom ponosa), te da se najmanje prostora rezervira za ozbiljna društvena, pravna i politička pitanja LGBT osoba u Bosni i Hercegovini. U narednim godinama pratile smo pomak u vezi s izvještavanjem o dešavanjima u BiH čime se potvrđuje da je veća vidljivost LGBT organizacija i osoba preduslov većoj vidljivosti LGBT tema u medijima pa onda i u javnosti.

Još jednom, vidljivost sama po sebi nije vrijednost. Pitanje koje se ukazalo tokom analiziranja korpusa bilo je: O čemu mediji izvještavaju kada izvještavaju o prajdu? O ljudskim pravima ili o incidentima? Parada ponosa ima onaj potencijal potreban da privuče pažnju medija, ali koliko je taj potencijal iskorišten analizirat ćemo u nastavku.

Navodeći primjere etičnog i neetičnog izvještavanja prvenstveni cilj nije bio *prozivati* medije nego ukazivati na obrasce koji su, kako se pokazalo, univerzalni – vrijede općenito za izvještavanja i o drugim temama i o drugim marginaliziranim grupama. Neprovojeravanje izvora,

nepostojanje sagovornika_ca koji će osvjetliti i drugu stranu priče, biranje sagovornika_ca koji će potvrditi stavove novinara_ke, prenošenje govora mržnje bez ograđivanja te korištenje stereotipa kao argumenata, samo su neki od prokazanih negativnih metoda. Stoga se nakon predstavljanja najupečatljivijih primjera iz prethodnih godina daju preporuke za korektno, etično i profesionalno izvještavanje o temama koje su od interesa za LGBT osobe, ali i općenito sve pripadnike_ ce marginaliziranih grupa u bh. društvu.

2. TERMINI: OD HOMOSEKSUALACA DO GEJEVA

Dok ovo pišem, još se ne nazire konačna odluka o održavanju, odnosno zabrani održavanje parade ponosa (moje pravo da je pišem malim slovom. Moja seksualna sloboda, ako hoćete).
Ukoliko je ne bude - pozdravljam! Ukoliko se pak održi - molim se bogu da prođe mirno, ne želeći baš nikakvo zlo pripadnicima takozvane LGBT populacije.
Onom istom bogu čijeg su sina ismejali predstavljajući ga kao transvestita, direktno udarajući na moje versko opredeljenje pod okriljem nekakve umetnosti.

(Press RS, 7.10.2012)

Pri ocjenjivanju članaka na pozitivne, negativne i neutralne, kriterij nije bio *a priori* stav autora_ice prema LGBT populaciji, nego način na koji predstavlja temu. Sлагali se sa idejom održavanja parade ponosa ili ne, korektno izvještavanje podrazumijeva da znate razloge zbog kojih se parada ponosa održava, da se okupljanje smjesti u kontekst prava na slobodu okupljanja garantiranog ustavom i Konvencijom o ljudskim pravima. Igrati se sa konceptom *seksualne slobode* na način kako to radi autor Mihailo Medenica u Press RS, jeste način da se pravo LGBT osoba na okupljanje i na vidljivost, jednako tretiranje u društvu, svodi na pravo *da paradiraju i da se ljube u javnosti*. Drugim riječima, u ovom tekstu prepoznajemo *seksualizaciju* kao način predstavljanja LGBT osoba, iako to nije eksplicitno navedeno.

Nadalje, članak pokazuje da su novinari i novinarka upoznati sa korektnom LGBT terminologijom (*pripadnici LGBT populacije*), ali da to još uvijek ne znači da se promjena desila. Upadica *takozvane* prije

LGBT populacije odražava negativan stav autora prema paradi ponosa i, posljedično, prema LGBT populaciji, iako je to autor pokušao sakriti izjavom kako im on *ne želi baš nikakvo zlo*. Nakon dugogodišnjeg analiziranja medijskog izvještavanja, možemo zaključiti da izjava *ne želim im nikakvo zlo* znači da se autor ustvari pokušava distancirati od teme (narodski rečeno, *neka ih tamo*), da u njegovom pristupu nedostaje empatije i stvarnog razumijevanja problema (kao što je očigledan problem da pisanje u novinama kako parade ponosa ne bi trebalo biti izaziva revolt kod čitatelja a onda indirektno poziva na nasilje).

Isti takav argument, *nemam ništa protiv, ali*, ponavlja u istim novinama Darko Momić (Press RS, 25.10.2014.) uz nastavak da se *varaju oni koji misle da će u Banjoj Luci biti organizovana mirna parada ponosa*. U ovom drugom slučaju, poziv na nasilje je očigledniji iako ga je autor pokušao sakriti iza *upozorenja*. Drugim riječima, korištenje argumenta kako će se na prajdu desiti nasilje i incidenti da se pokaže zašto parada ponosa ne bi trebala da se desi proizvodi to isto nasilje koje *želi* spriječiti.

'Avaz' saznaje Gei populacija na udaru sarajevskih razbojnika

(Dnevni avaz, 6.11.2013.)

Iz javnog diskursa nestala je riječ *peder* i iz nje izvedeni oblici, u tom smislu da se koristi jedino u negativno ocijenjenim kolumnama kojima autor izražava svoj negativni stav. Primjer iz 2014. godine je komentar iz Večernjih novosti RS (30.9.), sa izrazima: *homoseksualci, zarobljenici svojih hormona, profesionalni homiđi, prajdovski telali, pederastija*.

S druge strane, novine kao što su Dnevni avaz, Press RS, Večernje novosti RS, i kada objave neutralan članak i dalje koriste izraz *homoseksualac* odnosno *homoseksualci* i bez obzira na objašnjenja da se na taj način jedna raznolika grupa svodi samo na muškarce homoseksualne orijentacije. U člancima o paradama ponosa, gdje se izvještava o *homoseksualcima* i gdje su prenesene izjave organizatora - muškaraca, lezbejke su dvostruko nevidljive.

Još jedan argument protiv izraza *homoseksualac*

jeste u tome što se homoseksualac izvodi iz *homoseksualizma*, koji se (s obzirom da ne postoji nešto kao *heteroseksualizam* ili *seksualizam*) shvata kao dijagnoza, izmišljeni poredak, pokret, neka propaganda. Stoga i dalje insistiramo na izrazu *homoseksualnost* ili *homoseksualna orijentacija*. Ne *opredjeljenje*, jer se ne radi o svjesnom izboru. Iz korištenja ovih izraza direktno proizlazi predrasuda da se homoseksualnost može i treba liječiti, da je to *devijantno ponašanje* i da se *paradiranjem* promovira među djecom i mladima, kao da se homoseksualna orijentacija može *prenijeti*. Kada crkveni dužnosnici govore o paradi ponosa, redovno izražavaju bojazan za mlade i strah od bijele kuge. To je predrasuda zasnovana na neznanju i netoleranciji.

Dok se izraz LGBT osobe ili LGBT populacija 2012. godine koristio bojažljivo, u 2013. godini postaje uobičajen. Međutim, u Nezavisnim novinama (04.12.2013.) kolumnista koristi termin LGBT osobe s ogradom da su ga *mlađe kolege upozorile da ne koristi drugi tradicionalniji termin*, jer su oni upućeniji u te *nove trendove*. Ovdje autor priznaje da je promijenio jedino termin, ne i svoje stavove.

Danas se izrazi LGBT osobe, populacija, koristi bez ikakvih ograda. Kao i u slučaju iz Nezavisnih novina, korištenje korektnih izraza nije garant osviještenosti. Svjedoče to sljedeći primjeri:

Spisak za odstrel Tabloid "Red pepper" zapričio čorbu gejevima u Ugandi, dan posle donošenja diskriminišućeg zakona

Na naslovnici top-lista istaknutih homoseksualaca!

(Press RS, 5.8.2014.)

U SRPSKOJ PRESTONICI PRAVO
GEJEVE ČUVA
7.000 policajaca?!

(Press RS, 28.9.2014.)

Gejevi "raspalili"

(Press RS, 26.9.2014.)

**Бискупи
ПРОТИВ
ХОМОСЕКСУАЛАЦА**

(Glas Srpske 20.9.2014.)

Prajd Parada homoseksualaca u glavnom gradu Crne Gore

Gejevi prošetali Podgoricom!

(Press RS 3.11.2014.)

**УЗ ИЗУЗЕТНО ЈАКО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ
ГЕЈЕВИ ПАРАДИРАЛИ ПОДГОРИЦОМ**

(Večernje novosti RS 3.11.2014.)

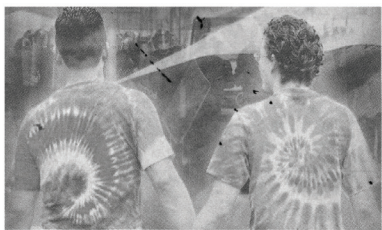
Osim što svode LGBT populaciju na muškarce homoseksualne orijentacije, u slučaju izvještavanja o paradi ponosa, ne uzimaju u obzir da na prajdu učestvuju i osobe koje prosto žele dati podršku ili izraziti solidarnost sa ovom marginaliziranom grupom. Na ovaj način, novinari_ke se ustvari distanciraju od događaja (kao što je to uradio i premijer Srbije A. Vučić izjavivši odrešito *Neću da šetam na Paradi!*).

Korektan primjer je članak Dnevnog lista koji počinje:

Setnja od Vlade do Skupštine

Parada ponosa 28. rujna u Beogradu

BEograd - Parada ponosa, koja okuplja predstavnike gay, lezbijске, biseksualne i transseksualne populacije, bit će održana u nedjelju, 28. rujna, a predstavnik organizacijskog odbora te manifestacije Goran Miletić izjavio je da će simpatizeri šetati središtem Beograda od Vlade Srbije do Narodne skupštine. Ovogodišnja parada trebala se održati 31. svibnja, međutim, nije zbog velikih poplava koje su pogodile

Srbiju. Organizatori ove manifestacije odustali su i od ideje da setnja bude održana od Slavije do Trga Republike, a maršuta je zamijenjena i skraćena iz sigurnosnih razloga. Na pitanje vjeruje li da će ove godine parada biti održana, Miletić je rekao da vjeruje da hoće i dodao da je to "uvijek ovisilo o odluci jednog čovjeka koji se nalazi na vrhu piramide vlasti, bez obzira na to iz koje stranke on dolazi".

(Dnevni list, 05.09.2014.)

Kako smo pokazale, poznavanje i korištenje terminologije znači da su novinari i novinarke upoznati sa problematikom (da su LGBT teme prisutne u medijima – da su postale *trend!*), da su je osvijestili, ali ne znači i to da su (nužno) promijenili svoj svjetonazor. Također ne znači da će temi pristupiti novinarski odgovorno. Naš je posao u tom smislu postao teži jer su mehanizmi⁶ *seksualizacije, medikalizacije, stereotipizacije, tajnovitosti i normalizacije* postali perfidniji.

6 O ovih pet dominantnih načina na koje se LGBT osobe prikazuju u medijima, više u Roman Kuhar (2003) *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Peace Institute

Neki od njih su: upitnici i uzvičnici u naslovima, korištenje seksualnih aluzija (*raspalili*), seksualizirane fotografije (kao u slučaju iz Dnevnog avaza i teksta o pljački), prenošenje govora mržnje bez ograđivanja itd.

Fotografijama obnaženih muškaraca (u člancima iz registra crne hronike), žena koje se ljube (redovno u vijestima iz estrade) ili muškaraca u šarenoj odjeći (kao ilustracija parada ponosa) LGBT teme svode se na teme seksa i seksualnosti, čime se depolitiziraju.

(Oslobođenje, 24.9.2014.)

Nadalje smo uvidjele problem kod nekih medija da, svjesno ili nesvjesno, fotografijama, naslovima i podnaslovima izazivaju paniku (isti efekat koji izaziva i izjava *nemam ništa protiv, ali*). Naime, uz neutralne vijesti o tome da je počela Parada ponosa ili da je održana bez većih incidenata, Oslobođenje⁷ u dva navrata koristi fotografiju sa Parade ponosa u Beogradu 2010. godine, sa policajcem razbijene glave. (Tako isto i Dnevni list, vijest *Parada ponosa odgodila 7. kolo* a fotografija je sa Prajda 2010., žena drži gazu na policajčevoj razbijenoj glavi.)

⁷ Iako su tekstovi u Oslobođenju novinarkе Jelene Aleksić redovno ocjenjivani kao pozitivni.

Da iza korištenja takvih fotografija i naslova često stoji prizemni pokušaj privlačenja publike nečim skandaloznim, pokazuju i neki stariji primjeri. U članku, korektnom i neutralnom, o istraživanju stereotipa odnosno stepenu senzibiliziranosti javnosti prema LGBT osobama, u novinama izdvajaju ovaj naslov:

ISTRAŽIVANJE POKAZALO VRLO NIZAK STUPANJ SENZIBILIZIRANOSTI PREMA LGBT OSOBAMA U BIH

“Homoseksualnost treba liječiti”

56,5% ispitanika smatra da “homoseksualnost treba liječiti” što potvrđuje ustaljeni stereotip

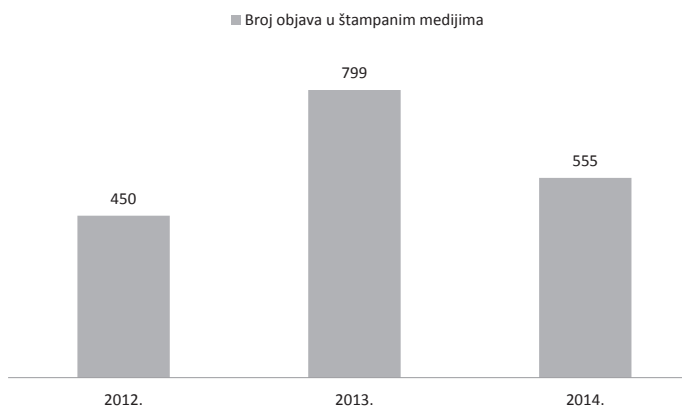
Iza svih mehanizama koje smo prepoznale (seksualizacija – svođenje ideje parade ponosa na paradiranje seksualnošću; medikalizacija – navođenje na mišljenje da se homoseksualna orijentacija može promijeniti ili liječiti; stereotipizacija – neprihvatanje osoba kao kompleksnih jedinki sa različitim identitetima od kojih je seksualnost samo jedan; tajnovitost – dokazivanje da se seksualnost treba sputavati unutar svoja četiri zida; normalizacija – pokušaj nametanja heteroseksualnih normi tako da se osobe istospolne orijentacije pokažu kao *normalne*) stoji pokušaj depolitizacije.⁸ A politizacija⁸ je upravo ono što će omogućiti da LGBT osobe imaju *življiv*⁹ život u ovom društvu.

8 Politizacija jeste dovođenje problema s kojima se LGBT osobe susreću na dnevni red politike.

9 Izraz Judith Butler.

3. LGBT TEME

U ovom dijelu ćemo dati statistički pregled pisanja o LGBT temama u štampanim medijima u prethodne tri godine. Na grafikonu možete pogledati detaljan šematski pregled pisanja za sve tri godine:

Kada poredimo 2012. sa 2013. godinom možemo vidjeti da se broj tekstova povećao: broj priloga porastao je za 277. Pozitivno je što se nije broj tekstova povećao samo u kvantitativnom smislu, već i u kvalitativnom, jer je u porastu i pisanje o temama iz BiH a tekstovi su u pozitivnom tonu. U 2012. godini bilo ih je samo 28, dok ih je 2013. godine čak 173. Također, analizirajući tekstove objavljene u štampanim medijima u BiH, obratila se i pažnja koliko se izvještavalo posebno o lezbejkama, o gejevima, o biseksualnim ili o transrodnim osobama. Najviše se pisalo o homoseksualnosti uopšte i o gej muškarcima, s tim što se riječ *gej* često doživljava kao krovni pojam za sve što ima veze sa LGBT osobama.

Najveći broj tekstova odnosio se na temu parada ponosa u Beogradu, Zagrebu, Splitu, Budvi i Podgorici. Već iz ovog podatka jasno je da se u bh. medijima u 2012. i 2013. godini najviše pisalo o dešavanjima u regiji.

U 2012. godini teme i omjer pisanja o temama izgledao je ovako:

- Tekstovi koji se bave bh. temama, uključujući i kratke vijesti o stanju LGBT prava = **28**
- Parada ponosa u Beogradu, pripreme, neodržavanje, reakcije, poruke svjetskih lidera, izjave srbijanskih političara, novinske kolumne = **88**
- Povorka ponosa u Zagrebu i Queer Zagreb (deseta obljetnica) = **11**
- Povorka ponosa u Splitu, dio press clippinga je o ne/održavanju prošlogodišnje, pripremanja za 2012., organizovanju 2012., reakcijama, prisustvu ličnosti iz političkog i javnog života, troškovima obezbjeđenja = **70**
- O filmu „Parada” Srđana Dragojevića = **28**
- Bizarne i “šoubizarne” informacije, uključujući naslove *Nata digla gejeve na noge* ili *Nata ljubila lezbijke i skidala gejeve* (povodom nastupa Nataše Bekvalac u gej klubu) ili tekst iz Euro Blica (5.10.2012. M. Mijatović) s naslovom *Gej zvijezde čije su karijere propale...* = **59**
- Kratke raznorazne agencijske vijesti iz svijeta i regije, uglavnom zabavnog tipa = **238**

Medijska analiza iz 2013. godine pokazuje da se u bosanskohercegovačkim medijima najviše piše o dešavanjima u regiji (održavanja, najavlivanja i

otkazivanja parada ponosa), o poznatim ličnostima iz svijeta zabave (raznorazni detalji iz života poznatih osoba koji su na bilo kakav način vezani za LGBT teme), a najmanje o ozbiljnim društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBT osoba u Bosni i Hercegovini (od 522 teksta koliko ih je ukupno objavljeno za godinu dana, samo se 28 odnosi na bh. kontekst). Poražava činjenica da se ubjedljivo najviše objavljuju agencijske vijesti vezane za šoubiznis, ali ohrabruje to da se u 2013. godini mnogo više (i kvalitativno i kvantitativno) pisalo o LGBT osobama u odnosu na 2012. godinu.

Tema koja je mnogo medijskog prostora zauzela vezana je za legalizaciju gej brakova, a 2013. godina je i rekordna po broju država koje su omogućile brakove između istospolnih osoba. Pisanje o dešavanjima u Francuskoj oko legalizacije brakova je prednjačilo. S obzirom na nadolazeću olimpijadu u Rusiji, pisalo se i o problemima koje LGBT osobe imaju u ovoj zemlji, kakve probleme bi mogle imati LGBT osobe koje dođu na Olimpijadu, prenosile su se Putinove radikalne izjave i medijske reakcije na njegove izlive homofobije. Analizirale su se papine izjave o homoseksualnosti, te Obamina glasna podrška istospolnim osobama. Posebna analiza bi se mogla uraditi samo na osnovu tekstova koji su prenosili o *aferi* Kačavenda, gdje se sva pažnja usmjeravala na dokazivanje da je ovaj sveštenik imao seksualne odnose sa muškarcima, a ne na dokaze o brutalnom nasilju i ostalim krivičnim djelima koja je činio nad onima koji su mu bili podređeni. Njegova pedofilija se objašnjavala kroz njegovu homoseksualnost, što je stereotip koji se uporno ponavlja u homofobnim tekstovima.

Kada govorimo o načinu izvještavanja o referendumu u Hrvatskoj na kojem su se građani i građanke izjašnjavali da li prihvataju da u Ustav Hrvatske bude unesena odredba prema kojoj je brak životna zajednica muškarca i žene, mediji su bili na strani onih građanskih struja koje su se protivile ovakvom restriktivnom shvatanju ljudskih prava, te su pisani kvalitetni tekstovi koji su se iz sociološkog i pravnog ugla bavili ovim pitanjem.

U moru šoubizarnih tekstova, mogli smo da čitamo i da su hakeri *smjestili* mladom pjevaču Justinu Bieberu da je gej, da estrada *vrvi* od pedera i lezbejki, ko se *seksao* sa Arsenalovim napadačem i sl.

Najviše se izvještavalo o dešavanjima u regiji. Najveći broj vijesti objavljen je za vrijeme održavanja parada ponosa u Hrvatskoj (Zagreb, Split), Crnoj Gori (Budva, Podgorica), o zabranjenoj Paradi u Srbiji (Beograd), te o referendumu u Hrvatskoj. Od ukupnog broja objavljenih članaka, 347 (34,92 %) ticala su se vijesti iz regije, 279 (43,43 %) iz svijeta, dok se o događajima vezanim za BiH pisalo u 173 članka (21,65 %).

Najviše se pisalo o homoseksualnosti uopšte i o gej muškarcima, s tim da je *gej* često i krovni pojam za sve što ima veze sa LGBT. Veoma mali broj tekstova je obrađivao teme koje se tiču lezbejki i transrodnih osoba (Dnevni avaz pisao o trans* djeci, 14.08.2013; jedan tekst je donio priču o trans svešteniku; Euro Blic je 17.05.2013. pisao da Andrej Pejić posjećuje kliniku za promjenu spola). Interspolnost je zauzela medijski prostor nekoliko puta, i to u kontekstu priznavanja prava

ovim osobama u Njemačkoj i Australiji. O biseksualnosti se nije pojavio niti jedan tekst.

U medijima su rijetko prostor dobijale same LGBT osobe, i uglavnom su o LGBT osobama pisali novinari i novinarke koji ne znaju dovoljno o ovoj tematici, bez prethodnog konsultiranja ili uzimanja LGBT osoba kao sagovornica_ka.

4. DANI I MRAKOVI NOVINARSTVA

Najveći broj tekstova u sve tri godine je bio neutralan. U 2013. godini je iznosio čak 70,84 % u odnosu na pozitivne (18,90 %) i negativne (10,26 %). Međutim kada govorimo o 2014. godini, ovaj omjer se znatno promijenio. Ostalo je i dalje da je većina tekstova neutralno (57,56 %), međutim, broj negativnih tekstova je porastao u odnosu na 2012. i 2013. godinu (2013 - 10,25 %, 2014 - 20,36 %).

Kada sebi postavimo zadaću da iz svake godine izaberemo po jedan negativan/pozitivan primjer onda se najbolje vratiti primjerima koje često pominjemo kada analiza već dobije svoju ukoričenu formu a mi na javnim prezentacijama, treninzima i seminarima nastavimo govoriti o profesionalnom medijskom izvještavanju o LGBT temama.

Iako ima mnogo primjera u kojima su novinari_ke uspjeli prekršiti sva pravila korektnog izvještavanja, ima i onih koji se na prvi pogled ne čine problematičnim jer nisu opremljeni tako da *bodu oči*, ali nam čitajući dalje neće promaći cijeli niz pogrešnosti. Primjer je članak iz Dnevnog avaza objavljen u avgustu 2011. godine. Potpisan inicijalima B.B.

Pripadnici gej populacije ispisali grafitu

Sarajlijama poručuju: “Queer smo, tu smo”

Na najprometnijim sarajevskim ulicama i parkovima osvanuli su natpisi kojima su se oglasili pripadnici queer populacije. “Mi smo gej, lezbijke, trans, bi i ponosni”, “On voli njega, ona voli njega” samo su neke od parola ispisane na zidovima zgrada i stablima, kojima su poručili da su tu i da žele zaštititi svoja prava.

S obzirom na to da je sve urađeno tajno, još se ne zna ko je ispisao grafitu. U Operativnom centru Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo jučer su nam kazali da nisu upoznati sa slučajem te da im još niko

Jedan od natpisa nedaleko od Narodnog pozorišta (Foto: S. Saletović)

od građana nije prijavio natpise. Pokušali smo kontaktirati i odgovorne u udruženju Q, koje je registrirano kao prvo udruženje gej populacije u BiH, ali nismo uspjeli saznati ko je organizator i autor grafitu.

No, da Sarajlije nisu spremne prihvatiti ovu vrstu različitosti, posvjedočili su sukobi u septembru 2008. godine, kada su pripadnici gej populacije pokušali organizirati “Queer festival”. Naime, festival se trebao sastojati od izložbi, koncerata i tribina o pravima ove populacije, ali su navijačke grupe igračani i spriječili. **B.B.**

Tekst je nastao povodom pojave grafitu na sarajevskim ulicama, a autor_ica već u nadnaslovu ukazuje kako je riječ o akciji gej populacije za šta nema nijedan dokaz (niti je važno ko je napisao; ali ovako intoniran kao da poziva na osudu).

U uvodnom dijelu teksta autor_ica navodi kako su se *oglasili pripadnici queer populacije* a već u narednom pasusu kaže *s obzirom da je sve urađeno tajno ne zna se ko je ispisao grafitu*. *Revnosni_a* novinar_ka u *istrazi* je kontaktirao_la Ministarstvo unutrašnjih poslova koje nije imalo informaciju ko je ispisao grafitu.¹⁰

U tekstu dalje piše kako su pokušali kontaktirati *odgovorne u udruženju Q*, ali se ne navodi da li se misli na odgovorne osobe koje vode Udruženje ili odgovorne

¹⁰ Ovakav primjer agilnosti nije prisutan onda kada su pripadnici_e LGBT populacije izloženi_e fizičkom ili psihičkom nasilju, rijetki su primjeri novinarskih pokušaja da se od nadležnih organa dobiju relevantne informacije o počiniocima krivičnih djela.

za grafite. U ovom kontekstu nije nevažno napomenuti da u tom trenutku Udruženje Q više nije aktivno. U Dnevnom avazu ono se definiše kao *prvo registrovano udruženje gej populacije* (šta god to značilo).

U zaključku autor_ica u razgovoru sam_a sa sobom (jer jasno nam je iz prethodnog - *istraga* nije urodila plodom niti je dobio_la bilo kakvu informaciju) zaključuje kako *Sarajlije nisu spremni prihvatiti ovu vrstu različitosti* za šta potvrdu nalazi u *sukobu* prilikom pokušaja organizovanja prvog Sarajevo Queer Festivala.

Proizvoljan zaključak o toleranciji i napad na učesnike_ice festivala koji se ovdje označava kao sukob (sukobi su među navijačkim grupama, npr.; napad nije sukob već je nasilje jedne grupe ljudi nad slabijim) među najkritičnijim su tačkama članka, za koji bi bilo najbolje da nikada nije ni napisan.

S obzirom da je riječ o avgustu, kada je i sezona godišnjih odmora, želimo vjerovati da je neko bez uredničke saglasnosti napisao ovaj bespotrebni tekst kako bi popunio višak slobodnog prostora u novinama.

Uz sve primjedbe vezane za nekorektnost prilikom izvještavanja o LGBT temama možda ponajviše o problemima u samoj profesiji svjedoči izostanak kontinuirane uređivačke politike i to ne samo kad je riječ o LGBT temama.

Novine koje smo 2012. prepoznale kao one sa jasnom uređivačkom politikom, usmjerenoj ka afirmaciji prava

LGBT osoba su sedmični magazin Dani, a godine koje su uslijedile kontinuitet su potvrdile. Iz niza pozitivnih primjera najvažnije je izdvojiti (jer itekako odstupa od uobičajene prakse) intervju sa umjetnicima_ama koje su javno deklarirane LGBT osobe, jer je pored zagovaranja prava LGBT osoba u medijima jako važno i njihovo predstavljanje kroz vlastite profesije, želje i ambicije, u svijetu u kom je nažalost nužno uvijek iznova podsjećati na *normalnost* članova_ica LGBT zajednice. Intervjui sa rediteljkom Danom Budisavljević, filmskom teoretičarkom i književnicom Mimom Simić i slikaricom i strip autoricom Helenom Janečić samo su neki od tih primjera. Intervjui sa javnim ličnostima mogu biti poticajni čitateljstvu koje prolazi kroz proces coming outa ali i drugima kako bi shvatili kroz kakva najčešće bolna iskustva prolaze svi_e oni_e koji_e nisu dio dominantnog heteropatrijarhalnog poretka.

Kako je Mima Simić u popularnom kvizu na Hrvatskoj televiziji javno govorila o vlastitoj seksualnoj orijentaciji a Dana Budisavljević snimila dokumentarni film razgovarajući sa vlastitom porodicom o svom coming outu, ovakvi tekstovi su i dobar putokaz na koji način mediji u svim svojim formatima mogu biti saveznici u zagovaranju prava LGBT osoba.

Mima Simić, aktivistica, spisateljica, filmska kritičarka

Tema pederluka je zlatna žila

Hrvatska spisateljica, LGBT aktivistica, filmska kritičarka koja je rođena u Zadru a danas živi i radi u Zagrebu, učestvovala je u debati Strategije (ne)vidljivosti: o drugima u medijima regije, koja je u srijedu 1. februara održana u Mediacentru i na kojoj se govorilo o poželjnim i nepoželjnim identitetima koje možemo, tj. ne možemo vidjeti u našim medijima. Mima Simić za Dane govori o nepoželjnom LGBT identitetu i o tome kako ga mediji tretiraju, o svom *outanju* na kvizu *Milijunaš* i filmu *Parada*

Razgovarala: **Masha Durkaleć**
Foto: **Dženat Dreković**

DME: Jedan od identiteta koji je definitivno i dalje među najskrivijenijima, pogotovo u BiH, je LGBT identitet. Međutim, Hrvatska je već proslavila desetogodišnjicu Pridea, i može se reći da LGBT identitet u hrvatskim medijima više i nije toliko nevidljiv. Kakvo je stanje (ne)vidljivosti LGBT identiteta u hrvatskim medijima?

SIMIĆ: Deset kravo odnadenih zagrebačkih *prideova* i jedan splitski nedvojbeno su utjecali na medijsko i mentalno osvješćavanje društva o postojanju LGBT osoba, do tada prepuštenih infernalnom imaginarnju hrvatske deklarirane (nenjeko deklarativne) katoličke većine. Drugi korak bio je osvješćavanje lijevog našeg društva na raznovrsne oblike diskriminacija kojima se tzv. seksualne manjine u njemu susreću - ulične, obiteljske, sistemske; izborilo se i za neke pravne probjege - poput uvođenja zakona o govoru mržnje i zločinu iz mržnje - kojim je Hrvatska i na legislativnoj razini prepoznala specifično nasilje kojem su izloženi homoseksualci, lezbijke i druge osobe koje izgledom ili ponašanjem iskaču iz (hetero)norme. To su važni pomaci u borbi za ljudska prava LGBT osoba. Što se tiče samih medija i njihove uloge u procesu, oni - kao što se i pristoji perjanicama društva spektakla - ovu temu još uvijek najčešće tretiraju kao poligon za senzacionalizam i onemogućuju "normalizaciju", odnosno posvakodnevanje homoseksualnosti - jer ona jest svakodnevnica, ne samo proverbijalnih 10-15% populacije bilo kojeg društva, nego i svih ljudi koji su LGBT osobama umreženi - obiteljski, prijateljski, po-

OUTANJE NA MILIJUNAŠU "Poanta, dakle, nije bila u 'otkrivanju' svog identiteta ('Slomila se pod svjetlima reflektora i otkrila Tariku da je lezbijka!'), nego 'okupiranju' prostora koji je do tada implicitno bio rezerviran samo za heteroseksualnu populaciju. Nastupom na *Milijunašu* na neki način sam na par minuta 'zapišala' medijski teritorij - bez isprike, koja se od pedera i lezbi vječno očekuje"

"Mainstream mediji, pogotovo tako skup medij kao što je igrani film, nerije

Angažovanost Dana na afirmaciji LGBT prava primijećena tokom analize medijskih sadržaja u 2012. godini, naredne je dobila nadgradnju u vidu saradnje Internewsa, Sarajevskog otvorenog centra i Dana na pisanju i objavljivanju serijala tekstova posvećenih LGBT temama.

Tekstove su pisale saradnice Sarajevskog otvorenog centra i autorice prethodnih analiza Jasmina Čaušević

i Kristina Ljevak. Na ovom mjestu nije nam namjera komplimentirati timu koji godinama radi na edukaciji o korektnom medijskom izvještavanju te dijelom potpisuje i ovu analizu, već navesti primjer dobre prakse koja podrazumijeva adekvatan izbor tema (jer zahvaljujući radu sa LGBT zajednicom Sarajevski otvoreni centar jedini i ima relevantne informacije o problemima LGBT populacije) te uz adekvatan odabir tema i korektan jezik na najbolji način zahvaljujući prostoru u Danima informisati širu javnost o LGBT temama, problemima i pravima LGBT osoba.

Percepcija predstavnika_ ca medija o LGBT populaciji nažalost je najčešće i slika odnosa društva prema LGBT osobama. Upravo izabrani negativni primjer iz 2013. godine to i potvrđuje.

Dnevni avaz u izdanju od 02.06.2012. objavio je kako je Helsinški odbor za ljudska prava RS osudio izjave Marka

Pavića, gradonačelnika Prijedora, koji je skup organizovan povodom obilježavanja Međunarodnog dana bijelih traka na kom su se građani_ke okupili_e da iskažu solidarnost sa žrtvama i preživjelima masovnih zločina počinjenih u tom gradu i širom BiH, izjednačio sa običnim slavljem i gej paradom. Ovaj primjer, sem o besramnosti gradonačelnika,

ČEKAJUĆI RAVNOPRAVNOST 3

ANALIZA IZVJEŠTAVANJA ŠTAMPANIH MEDIJA O LGBT TEMAMA U BOSNI I HERCEGOVINI U 2012, 2013. I 2014. GODINI

svjedoči i o sramnoj percepciji položaja LGBT osoba u Bosni i Hercegovini, gdje, ukoliko želite nekoga uvrijediti, onda ga izjednačite sa LGBT osobama. Takođe je i nesmotrena reakcija Helsinškog odbora koji se trebao fokusirati na termin slavlje, a ne i sam percipirati gej paradu kao uvredu, tako što u izjavi traže da javno uputi izvinjenje porodicama žrtava zbog ove sramne izjave, tj. paralele. Sve ovo jeste paradigmatičan primjer kako se gej pitanja zloupotrebljavaju za političko-ideološke manipulacije.

Negativni primjer koji je - možemo slobodno reći -

Pavić: Vrijeda žrtve i negira zločine

Helsinški odbor u RS oštro osuđuje izjavu

Pavić Dan bijelih traka nazvao 'gej paradom'

► Helsinški odbor za ljudska prava u RS oštro je osudio izjavu gradonačelnika Prijedora Marka Pavića koji je za jednu televizijsku kuću izjavio da je skup u tom gradu održan povodom obilježavanja Međunarodnog dana bijelih traka na kojem su se građani okupili da iskažu svoju solidarnost sa žrtvama masovnih zločina u tom gradu, ali i širom BiH, obično „slavlje“ i „gej parada“.

- Ova izjava kao i sramni stav Pavića prema ovom okupljanju ne samo da degradira poziciju i instituciju na čijem je čelu nego predstavlja direktno negiranje sudski utvrđenih činjenica o zločinima počinjenim u ovom gradu te omalovažavanje žrtava i ruganje građanima i porodicama žrtava, čiji zahtjev da se obilježe stradanja više od 3.000 mrtvih Prijedorčana jeste legitiman i human - navodi se, između ostalog, u saopćenju Helsinškog odbora RS.

S. D.

obilježio 2014. godinu je pokušaj da se poljubac okarakteriše kao skandal, jer su se ljubili muškarci a uz to i piloti (po nekom nepisanom heteropatrijarhalnom pravilu izgleda postoji gradacija *prekršaja* u zavisnosti od zanimanja *počinilaca*; da su se ljubili modni kreatori sigurno bi reakcije bile blaže).

Ovaj primjer je ilustracija jednog od stereotipa u

kom je *zarobljeno* bh. društvo.

Vijest koju je plasirao Dnevni avaz (koji saznaje *iz pouzdanih izvora*) jeste vijest o poljupcu dva pilota, pripadnika

Oružanih snaga BiH. Ovaj je emotivni čin okarakterisan kao *neviđeni skandal koji potresa Oružane snage BiH i izaziva nevjericu među ostalim vojnicima*. Jedina dobra strana pisanja o poljupcu pilota jeste dekonstrukcija mita koji podrazumijeva da su gej muškarci isključivo angažovani u oblastima rezervisanim za žene. Piloti koji se tretiraju kao nadbića zbog brojnih psihofizičkih testova koje moraju proći prilikom prijema na akademiju pokazali su da su uz sve neophodne društveno prihvaćene kvalitete i gejevi, što ruši brižljivo odnjegovanu zabludu da je svijet vazduhoplovstva rezervisan za savršenu hetero zajednicu. Uviđali to mediji ili ne.

Poljubac dvije osobe istog spola, bilo da su piloti ili estradne ličnosti, nekad se predstavlja kao primarni problem našeg savršenog svijeta utemeljenog na usmenim zakonima dominantne hetero zajednice.

Na prvom tekstu Dnevni avaz nije *stao*, a pratili su ga i drugi mediji, a nastavak je podrazumijevao ismijavanje i naslove kao što je – Zašto se vojnici boje ući u helikopter.

» Prepričavanja u kasarni Rajlovac

Zašto se vojnici boje ući u helikopter?

Skandal s ljubljem pilotu Oružanih snaga (OS) BiH u kasarni Rajlovac u Sarajevu, koji je nedavno zabilježen, već je postao predmet ismijavanja među vojnicima ovog vojnog objekta.

Sale na račun dvojice pripadnika OSBiH koji su, navodno, već duže u ljubavnoj vezi, pre-

Kasarna Rajlovac: Ko koga ljubi

prečavaju se danima, a vojnici iz ove kasarne kažu da im je, pošto se radi o pilotima, omiljeno mjesto za razmjenu nježnosti postao helikopter.

- Sada se svi ostali plaše ući u helikopter. Ko god ude, kaže čuvaj leđa - pričaju vojnici u sali.

M. Aš.

Posmatrano iz sociološkog ugla, zanimljivim se čini odsustvo potrebe da se stane u zaštitu profesionalaca pripadnika Oružanih snaga BiH, odsustvo potrebe da se zapita da li se na taj način uništava nečija karijera te ko ima pravo da sudi o životu drugih čiji ih život ne ugrožava.

Iako bismo i u 2014. godini mogli izdvojiti Dane, nećemo to učiniti jer smo već istakle kontinuiranu profesionalnu i angažovanu uređivačku politiku posvećenu LGBT temama. Primjer koji izdvajamo važan je i u kontekstu činjenice da je gotovo sve u internet novinarstvu posvećeno čitanosti koja vodi većem marketinškom oglašavanju, jer danas su mediji i marketing u neobjašnjivoj simbiozi od čega najviše štete ima sama profesija i korisnici_e medija.

Tradicionalno, najfrekventnije informacije o LGBT temama su u vrijeme priprema za organizaciju Parade ponosa u zemljama nastalim nakon raspada Jugoslavije. Zagreb se već odavno izborio za dostojanstvenu šetnju pa više nije u fokusu, za razliku od Splita koji je to bio sve do momenta kad se vlast nije ozbiljnije založila za povorku bez posljedica, te njeni predstavnici_e lično stali na čelo kolone. Dok još uvijek očekujemo početak ozbiljnijeg zagovaranja parade u Bosni i Hercegovini, domaćim medijima najzanimljivije je prenositi informacije ili lično izvještavati o organizaciji Parade u Crnoj Gori (zbog stereotipa i slike te zemlje kao izuzetno patrijarhalne), ali kako su se predstavnici_e LGBT zajednice izborili

za dostojanstveno okupljanje u okviru Parade, fokus je ostao na Srbiji kao zemlji koja ima historiju održane Parade sa velikim posljedicama, te niza pokušaja od kojih je prošlogodišnji izrodio simboličnom šetnjom u ponoć pod nazivom *Ovo je prajd* uprkos izostanku podrške vlasti i odobrenja za organizaciju. I u 2014. godini skoro do pred samu povorku nije se znalo da li će vlast stati iza učesnika_ca i odobriti im šetnju kao simbolični vid borbe za veću vidljivost i ostvarivanje elementarnih ljudskih prava.

Izveštavanje medija o paradama najčešće se svodi na prenošenje agencijskih informacija (u najboljem slučaju) do tekstova koji u podtekstu imaju upozorenja vezana za buduće posljedice s ciljem očiglednog zastrašivanja i uticanja na neodržavanje parade, do kolumnističkih autorskih osvrti koji su daleko ispod profesionalnih standarda. Ukoliko govorimo o izvještavanju o Paradi u Srbiji, novinari_ke radije navode citate predstavnika Srpske pravoslavne crkve, naprimjer (koji pronalaze neku čudnu vezu između prava LGBT populacije i gubitka Kosova), nego izjave LGBT aktivista_kinja. Primjer koji odstupa od uobičajenih obrazaca je način izvještavanja dopisnice dnevnog lista Oslobođenje iz Beograda Jelene Aleksić koji je podrazumijevao kontinuirano i profesionalno izvještavanje o pripremama i održavanju Parade ponosa u Beogradu, uz poštovanje politički korektnog jezika, bez zamjena teza i nesmotrenih prebacivanja odgovornosti, kako se to najčešće radi, uz stavljanje fokusa na značaj samog događaja i nužnost borbe protiv ksenofobije.

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

U ovom dijelu analize smo objedinile sve zaključke i preporuke o kojima smo pisale tokom ove tri godine.

Kao što možemo vidjeti u slučaju medijske slike za sve tri godine, veliki dio analiza odnosio se na općenite probleme koje mediji u BiH imaju. Među njima je najuočljiviji manjak novinarskog angažmana koji se ogleda u pukom prepisivanju agencijskih vijesti iz zemlje, regije i svijeta. A kada se preuzimaju, ne obrađuju se tako da se pokaže zašto je to nama u BiH relevantno. Posebno je to problematično u slučaju novina koje su iz Srbije i Hrvatske a imaju svoja izdanja za BiH. Vijesti se prenose bez izmjena, kao da ih čitamo iz srbijanskog i hrvatskog konteksta. S druge strane, iz svijeta do nas dolaze samo *senzacionalne*, vijesti koje su *uzdrmale svijet*, što, nažalost, često znači samo vijesti čiji su izvor tabloidi.

U 2013. godini istakle smo da se LGBT osobe trebaju prikazivati po istom principu kao i heteroseksualne – kroz svoja interesovanja, profesije, dostignuća, djela, a ne isključivo kroz svoju seksualnost, kroz koju se analizira sve što LGBT osobe rade ili jesu.

Kada se piše o pravima LGBT osoba, mora se imati uvijek u vidu zakonska regulativa koja se odnosi na seksualnu orijentaciju, jer u BiH postoje zakoni koji zabranjuju svaki vid diskriminacije na osnovu seksualne

orijentacije i neophodno je da novinari_ke znaju za to i da ne podržavaju, implicitno ili javno, diskriminatorne stavove te da se ograđuju od govora mržnje. LGBT osobe ne zahtijevaju da imaju bilo kakva posebna prava - LGBT osobe žele jednaku zaštitu i jednake mogućnosti za dokazivanje svojih sposobnosti.

Pozitivan pomak uočile smo u korištenju politički korektna LGBT terminologije. Ono što je bio slučaj u 2012. godini, kada se često, čak i u afirmativnim tekstovima, nalazio problematičan, politički nekorektan i pogrdan jezik, više nije tako danas. Danas je rijetkost naići na zaista u velikoj mjeri nekorektan i pogrdan jezik, osim u kolumnama i komentarima čiji je cilj iskazati vlastiti (negativni) stav prema nekoj temi.

Od termina koji se ne prepoznaju kao pogrdni, ali su nekorektni, izdvajamo *homoseksualizam*, problematičan i iz političkog i iz etičkog i iz smisaonog ugla. Naime, *homoseksualizam* ne postoji, baš kao što ne postoji ni *seksualizam*. Korištenje ovog termina ukazuje na slaganje sa ideologijom homofobije jer se ovakvim terminom pokušava dokazati da se prava LGBT osoba trebaju ukinuti jer je u pitanju neki štetni poredak, *izam* ili poremećaj. Precizan termin je homoseksualnost ili istospolna orijentacija ili LGBT osobe.

Fotografije koje prate i treba da ilustruju tekst, kako pokazuje praćenje medija u sve tri godine, biraju se tendenciozno u namjeri da se tema prikaže u zabavnom, šokantnom ili lascivnom svjetlu, te da se LGBT osobe povežu isključivo sa seksualnošću, tako da

se uz ozbiljne teme mogu naći slike gotovo potpuno obnaženih osoba, slike sa fokusom na dijelu tijela gdje je spolni organ, pre naglašeno našminkane osobe, a koje su preuzete iz jednog sasvim drugog (kulturnog) konteksta.

Pohvalno je da se broj pisanja u bh. medijima o bh. LGBT temama svake godine povećava. Tekstovi koji se bave dešavanjima u BiH trebaju biti posebno pažljivo pisani, jer, iako dešavanja u regiji jesu značajna i za BiH, posebno ona koja se tiču društvenih pitanja, pravnih aspekata i ideologije koja je za ili protiv LGBT zajednice, trebalo bi u skladu sa pravilima struke pisati o kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBT osoba i prava u našoj zemlji.¹¹

Sve LGBT teme – autovanje (intervjui sa LGBT osobama), parade ponosa i ostali aktivistički događaji, životna partnerstva/gej brakovi, nasilje nad LGBT osobama, obilježavanje važnih međunarodnih dana posvećenih ljudskim pravima – sve se one trebaju obrađivati u kontekstu ljudskih prava. S napomenom da su LGBT prava i ljudska prava.

Jedan od zaključaka koji se nametnuo u analizi jeste i to da parade ponosa, kao aktivistički događaj, imaju onaj potencijal koji je potreban da privuče pažnju novinara i novinarki. Međutim, poplava agencijskih vijesti o tome da je zakazana, odgođena, održana parada ponosa, bez kontekstualiziranja, znači da taj

¹¹ Anagažiranost novinara_ki ogleda se u tome da napade i nasilje nad LGBT osobama (o čemu se, nažalost, najviše piše u bh. medijima), stave u kontekst nepoštivanja ljudskih prava, netolerancije i diskriminacije.

potencijal nije do kraja iskorišten.¹²

U najkraćem, izvještavanje o LGBT temama kretalo se od širenja mržnje i pisanja određenih medija kojima su pozivali na linč 2008. godine,¹³ preko negativnih komentara, ali ipak primjerenije retorike (o čemu svjedoči prvi monitoring medija u produkciji Sarajevskog otvorenog centra nastao prije tri godine), do prošlogodišnjeg, u kojem su se iskristalizirali mediji sa jasnom uređivačkom politikom usmjerenom ka afirmaciji LGBT prava (magazin Dani), do aktuelnog, kada uz pozitivne pomake (sa još uvijek prisutnim negativnim primjerima), prepoznamo pogrešno pozicioniranje LGBT tema na stranicama novina ili puko prenošenje saopštenja organizacija zaduženih za promociju prava LGBT osoba.

Sobzirom na ocjene priloga, u odnosu na medijsku analizu iz 2013. godine, kada smo zabilježile trend povećavanja pozitivnih tekstova, i smanjivanja negativnih u odnosu na 2012. godinu, isto nije važno za 2014. godinu. Naime, u štampanim medijima najviše je bilo neutralnih, nakon kojih slijede negativni, kod kojih je primijećen porast u odnosu na prošlu godinu. Vijesti su agencijske, po principu copy-paste, te je razlika između neutralnih naspram pozitivnih i negativnih zaista ogromna.

12 Ove godine, prepoznale smo Oslobođenje kao jedine dnevne novine u BiH koje su konzistentno izvještavale o paradama ponosa u kontekstu poštivanja ljudskih prava.

13 Najočigledniji primjer je izvještavanje u septembru 2008., pred održavanje prvog Queer Sarajevo festivala. Kako smo pokazale, poziv na linč iščitava se i u izjavama tipa *nemam ništa protiv, ali*, u fotografijama koje prikazuju nasilje od ranije ili u naslovima koji potenciraju stepen zaštite koji država treba obezbijediti da bi podržala ljudska prava na paradama ponosa.

Stoga, kvantitativni podatak o povećanju ili smanjenju broja objava od godine do godine ne znači i kvalitativni pomak nabolje. Odsustvo interesovanja da se dodatno istraži tema a ne samo prenese saopštenje, može jednako brinuti kao i izostanak svijesti o važnosti promovisanja prava LGBT osoba. Zajednički imenitelj im je isti, nezainteresovanost, površnost i ravnodušnost, uobičajene boljke prisutne u svim segmentima bosanskohercegovačkog društva.

Osim što se općenito nivo svijesti s obzirom na rodno osjetljiv jezik i politički korektnu terminologiju povećao, nismo zabilježile veći napredak u odnosu na prethodne godine. Pokazatelj je to da se sa medijima još mora raditi.

Međutim, primjetan je pozitivan pomak zahvaljujući brojnim info sesijama, radionicama i predavanjima, čije su teme bile vezane za LGBT medijsku kulturu, jer se kroz izvještavanje o ovim događajima širio kontekst priče o LGBT pitanjima, i tema se predstavljala sveobuhvatnije. Ohrabruje i dosljednost i kontinuiranost u bavljenju ovim temama koju su pokazali mediji označeni kao pozitivni primjeri izvještavanja.

Za kraj, potvrđena je naša hipoteza da je veća vidljivost aktivističkih organizacija i aktivista_ica i LGBT osoba preduslov veće vidljivosti LGBT tema u medijima, što je ipak zaključak koji ohrabruje. I pokazuje nam da naš rad nije bio uzaludan.

LITERATURA

- Čaušević, Jasmina, Kristina Ljevak (2012) *Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama u 2011. i 2012. godini*, Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar.
- Huremović, Lejla (priredila, 2012) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Kuhar, Roman (2003) *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Peace Institute
- Ljevak, Kristina, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2013) *Čekajući ravnopravnost 2. Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini*, Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar.
- Ljevak, Kristina, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014) *Ka pozitivnim praksama 2: Izvještavanje medija u 2014. Godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar.
- Marko, Davor, Dragana Dardić (2013) *Analiza medijskih sadržaja*. Banja Luka: Helsinški parlament građana Banja Luka.

O AUTORICAMA

Sandra Zlotrg (1984), završila Filozofski fakultet u Sarajevu: bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost naroda BiH i komparativnu književnost. Radi kao lektorica i kao profesorica b, h, s jezika kao drugog/stranog. Sa Jasminom Čaušević koautorica je priručnika *Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima*. (Sarajevo: Udruženje za jezik i kulturu Lingvisti/CIPS, 2011).

Lejla Huremović (1987), završila studij odnosa s javnošću na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Tokom 2010. i 2011. godine radila je u Vijeću za štampu u BiH. Od septembra 2011. radi u Sarajevskom otvorenom centru kao programska koordinatorica. Radila je analizu štampanih medija o LGBT temama u bosanskohercegovačkim štampanim medijima u 2011, 2013. i 2014. godini.

Kristina Ljevak (1980), urednica Redakcije za kulturu Federalne televizije i koordinatorica u Udruženju za afirmaciju kulture i umjetnosti 'Zvono'. Autorica tekstova i analiza iz oblasti LGBT prava. Sa Jasminom Čaušević uradila analizu štampanih medija *Čekajući ravnopravnost – analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama u 2011. i 2012. godini*, kao i medijske analize za 2013. godinu sa Jasminom Čaušević i Lejlom Huremović: *Čekajući ravnopravnost 2 - analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama u 2013. godine* i *Ka pozitivnim praksama – Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*.

RJEČNIK OSNOVNIH LGBT POJMOVA¹⁴

AKTIVIZAM

Aktivizam je djelovanje na individualnoj ili kolektivnoj ravni, koje u svojoj osnovi ima neko političko uvjerenje, i može izazvati socijalne i političke promjene. Aktivistički stav ne poriče značaj konvencionalnih institucionalnih struktura (pravo, mediji, obrazovanje itd.), nego podstiče ljude da im pristupe direktno. Iako LGBT aktivizam po definiciji nije nužno radikalan, najčešće se javlja u domenu u kojem je neki oblik diskriminacije postao odveć represivan, te se zbog toga suprotstavlja odnosima heteronormativne moći koja teži da održi *status quo*.

ASIMILACIJA

Krilo lezbejske i gej politike koje naglašava da ne postoje neke značajne razlike među heteroseksualcima_kama i homoseksualcima_kama. Uvjerenje koje ovdje vlada izražava se u nadi da će lezbejkama i gej muškarcima, ako se budu ponašali na način koji je za dominantnu kulturu prihvatljiv, kad-tad biti omogućen ravnopravan pristup svim resursima, privilegijama, dostupnim heteroseksualnoj većini. No, kako je društvena prihvatljivost nešto što počiva na kontingentnim faktorima poput klase, rase i roda, asimilacione tendencije često trpe osudu da ih promoviraju upravo najmanje ugroženi pojedinci.

BIFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama koje provode

¹⁴ Rječnik LGBT pojmova nastao je zajedničkim radom tima Sarajevskog otvorenog centra. Za dalje čitanje preporučujemo Jasmina Čaušević i Saša Gavrić (ur., 2012). *Pojmovnik LGBT kulture*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

heteroseksualne (u tom slučaju često je sinonimna sa homofobijom) ili homoseksualne osobe.

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT

Sintagma koja potiče iz fraze *coming out of the closet*, već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

AUT (OUT)

Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/spolno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

AUTIRATI (OUTIRATI)

Čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno i protivi se tome da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome pričati o seksualnoj orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u BiH termin *outirati* se također koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako,

na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekom osnovu. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj: spolna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj, naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa, ima ili bi imala efekat dovođenja neke osobe ili grupe osoba u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druge osobe.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neka osoba ili grupa osoba dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj za razliku od neke druge osobe ili grupe osoba u sličnim situacijama.

INSTITUCIONALIZIRANA DISKRIMINACIJA

Društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta *grupa* grupa

bijelih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili više srednje klase (klasa). Svi koji na ovaj ili onaj način odstupaju od date *grupe*, tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju grupu koja je od ove brojnija). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopće), održava se putem spomenutih ustanova.

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Opisuje diskriminaciju koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (na primjer, ista osoba može doživjeti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rasnu diskriminaciju, itd.). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme, te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva osobe, posebno kada se

time želi stvoriti zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent.

MOBING

Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu, čija je svrha ili posljedica ili degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe.

SEGREGACIJA

Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druge osobe na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije u skladu sa definicijom diskriminacije.

DRAG

Riječ se izvorno koristila u Šekspirovom *Glob teatru* kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako ženama nije bilo dozvoljeno da glume u to doba). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerašavanje (otuda fraza *in drag* - prerašen u odjeću suprotnog spola). Njime se prije svega upućuje na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju oponašajući žene i time provode rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra *fiksiranim*. Drag-kralj (drag king) je žena koja simulira muškarca. Drag-kraljica je muškarac koji simulira ženu. Osobe koje provode rodni performans mogu biti bilo koje seksualne orijentacije.

GENDERFOBIJA

Diskriminacija na bazi roda (rodnih uloga, izražavanja i normi) koja proističe iz neprihvatanja i negiranja prava individua na ličnu koncepciju spolnog/rodnog identiteta i izražavanja.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje protiv LGBT osoba odnosi se na javno izražavanje koje podrazumijeva širenje, promoviranje ili opravdavanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema LGBT osobama – na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili mišljenja drugih društvenih autoriteta koja se objavljuju u štampi ili na internetu, a koja imaju za cilj poticanje mržnje.

HETEROFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema heteroseksualnim osobama, institucijama koje su zasnovane na heteroseksualnim odnosima (brak, porodica) ili institucijama koje podržavaju ove odnose (crkva, država).

HETERONORMATIVNOST

Može se definirati kao pretpostavka da su svi ljudi heteroseksualni, odnosno, da je heteroseksualnost idealna i superiorna u odnosu na homoseksualnost ili biseksualnost. Heteronormativnost također uključuje privilegovanje normativnog izražavanja roda – ono što je nužno ili nametnuto pojedincima_kama kako bi ih percipirali ili prihvatili kao *pravog muškarca* ili *pravu ženu*, tj. u okviru jedinih dostupnih kategorija.

HETEROSEKSIZAM

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja postojanja LGBT osoba.

HETEROSEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama suprotnog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog spola.

PRINUDNA HETEROSEKSUALNOST

Sintagma nastala u teoriji lezbejskog feminizma (Adrienne Rich) koja upućuje na složene mnogostruke forme odnosa među ženama. Prema lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodicom) služenja muškarcu. S druge strane, historijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živjele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu bio ključ za tumačenje načina na koji funkcionira patrijarhat. Od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku pretpostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan_a.

HOMOFBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [vidjeti *bifobija*]). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i

institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricat će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cjelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

HOMONEGATIVNOST

Psihologija homonegativnost određuje kao pojavu kada osoba, usljed internalizirane homofobije, negativno doživljava vlastitu seksualnu orijentaciju.

INTERNALIZIRANA HOMOFBIJA

Internalizirana mržnja prema sebi nastaje kao posljedica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica. To podrazumijeva često konfliktna osjećanja da su nestrejt osobe u srži loše i inferiorne ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na čitavom svijetu nema sigurnog prostora; da se može vjerovati samo pripadnicima_ama grupe i da se pripadnicima_ama iste grupe ne smije ni po koju cijenu vjerovati; da se radi sigurnosti zauvijek treba skrivati; da radi sigurnosti svuda i uvijek treba istupati i otkrivati svoju orijentaciju itd.

HOMOSEKSUALNA OSOBA

Ona osoba koju privlače osobe istog spola.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. *Lezbejka* je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, patrijarhatu, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina je razdragan, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane *vesele (gej) žene*, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike privlače taj izraz kao zamjenu za klinički naziv *homoseksualna osoba*. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz *homoseksualac*, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni riječju *gej*.

GEJ MUŠKARAC

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog spola. Zbog historijske opterećenosti termina

homoseksualac, preporučuje se da se koristi ovaj neutralni termin.

PEDER

U homofobičnoj upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira rodni lik slabašnog i feminiziranog muškarca. Sam termin, po nekima, vodi porijeklo od srednjovjekovne prakse spaljivanja sodomita na snopovima pruća (*faggot*). Riječ peder u nehomoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samoafirmativno parodiranje strejt konotacija.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvredljivim. Korektniji termini su *gej (muškarac)/gejevi* i *lezbejka*.

SITUACIONA HOMOSEKSUALNOST

Seksualno ponašanje koje je drugačije od uobičajenog ponašanja neke osobe, a javlja se usljed boravka u socijalnom okruženju sa isključivo osobama istog spola, kao npr. vjerske ili druge škole koje pohađaju isključivo studenti_ice i učenici_ice istog spola, zatvori, seks sa partnerom_kom istog spola za novac itd.

INTERSEKSUALNA (INTERSPOLNA) OSOBA

Osobe koje su rođene s hromozomskim, hormonskim ili genitalnim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima *muške* ili *ženske* kategorije, zbog svoje

seksualne ili reproduktivne anatomije. Ova riječ je zamijenila pojam *hermafrodit*, koji su obimno koristili liječnici tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra nestručnim. Interseksualnost (interspolnost) može poprimiti različite oblike i obuhvatiti različita stanja interseksualnih (interspolnih) osoba.

LGBT

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBT u društvenom i političkom aktivizmu. Pojam LGBT može biti proširen i uključiti i interseksualne i queer osobe (LGBTIQ).

LGBTTIQ

Skraćenica za *lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe*.

MATRIJARHAT

Politički ili društveni sistem u kojem dominiraju ili vladaju žene. Pojam je suprotan patrijarhatu. Većina antropologa_inja i historičara_ki uvjereni su da nema dokaza da je matrijarhat ikada zaista postojao u nekom društvu, iako postoje legende i mitovi koji govore u prilog postojanju ovog društvenog sistema.

MIZANDRIJA

Mržnja prema muškarcima ili muškom rodu u načelu.

MIZOGINIJA

Mržnja prema ženama ili ženskom rodu u načelu.

PATRIJARHAT

Društveni sistem u kojem muškarci imaju dominantnu ulogu u odnosu na žene. Patrijarhalni sistem vrijednosti i društvenih normi čini temelj na kojem se održavaju postojeći sistemi odnosa moći i privilegija koje se u kontinuitetu dodjeljuju muškarcima.

POLIAMORIJA

Mnogostruke ljubavne veze, otvorene, nasuprot tradicionalnim vezama. Uslov je da sve osobe u ovim odnosima znaju jedna za drugu i da su ti odnosi zasnovani na konsenzusu.

QUEER

Riječ se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama. Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobože fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBT su njime bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBT identiteta u njemu nije povlašten), postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge transeksualne, biseksualne pa čak i heteroseksualne osobe, čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde monogamnog heteroseksualnog braka, prihvatili_e su ovu oznaku kao *seksualni disidenti_ disidentkinje*. Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost - ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih

osoba, kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

QUEER TEORIJA

Škola književne i kulturne kritike, koja se u SAD pojavila početkom osamdesetih godina, duguje svoje intelektualno porijeklo feminističkoj teoriji i francuskim filozofima poput Michela Foucaulta i Jacquesa Derridae. Queer teoretičari_ ke analiziraju sve tipove tekstova u cilju razobličenja temeljnog značenja, distinkcija i odnosa moći u kulturi koja je proizvela tekst. Analize otkrivaju složene kulturne strategije kojima je omogućena regulacija seksualnog ponašanja, što često rezultira represijom i diskriminacijom seksualnih disidenata_kinja koji krše seksualne tabue ili se ne uklapaju u kulturno sankcionisane rodne uloge. Ciljevi queer teoretičara_ki su destabilizacija kulturnih ideja o prirodnosti, normalnosti, seksualnosti i termina hetero- i homoseksualnosti koji su korišteni u svrhu diskriminiranja osoba koje se nisu saobražavale zapadnom idealu monogamnog heteroseksualnog braka. Queer teorija se mahom vezuje za teoriju društvenog konstruktivizma i u neskladu je sa esencijalističkim postavkama (recimo, teza da je neko po svojoj suštini ili bitnom određenju gej muškarac, odnosno lezbejka) koje postoje unutar starije (ali i novije) konceptualizacije neheteroseksualnog identiteta (vidjeti lezbejski identitet). Neka od najpoznatijih imena u queer teoriji svakako su Judith Butler, Eve Kosofsky Sedgwick, Cindy Patton, Diana Fuss, Leo Bersani i Simon Watney.

ROD

Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Također, individualni konstrukt vlastitog

identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu *muškog* i *ženskog*. (Vidi: Rodni identitet)

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju vlastitog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, *rodno izražavanje*), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukat koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi imaju problem pri identificiranju sa spolom dodijeljenim pri rođenju – ove osobe nazivamo *transrodne* osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao osobe bilo koje seksualne orijentacije.

CISRODNOST

Pojam koji se koristi kako bi se opisale osobe koje se rodno identificiraju u skladu sa spolom koji im je pripisan pri rođenju.

CISRODNA OSOBA

Osoba koja se identificira kao osoba muškog ili ženskog roda u skladu sa svojim biološkim muškim ili ženskim spolom.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSIZAM

Diskriminacija i/ili stavovi, uslovi i ponašanje kroz koje se vrši promocija stereotipa i represivnih društvenih uloga i normi na bazi spola i roda. Posebno se odnosi na norme, vrijednosti, uvjerenja, strukture i sisteme koje marginalizuju i podređuju žene dodjeljujući muškarcima moć, privilegije i preimućstva. Oblik nasilja koje se nad ženama vrši individualno ili institucionalizovano.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Preporučuje se izbjegavanje uvredljivog izraza *seksualna preferencija*, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promijeniti.

SEKSUALNI IDENTITET

Seksualni identitet odnosi se na to kako sebe nazivamo i percipiramo. Ti nazivi uključuju *strejt, gej, bi, queer, neodređen_a, neodlučan_a, aseksualan_a* i dr. Naše seksualno ponašanje i način na koji sebe određujemo (identitet) predstavljaju stvar mogućeg izbora/odluke i ne podrazumijevaju samo binarni koncept *muško - žensko*.

SPOL

Klasificiranje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseks. Određenje determinirano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). Konstruktivističke teorije tvrde da je spol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija). Društveno su prihvaćeni samo muški i ženski spol.

SPOLNI IDENTITET

Individualno identificiranje po pitanju spola i spolne pripadnosti, koji ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem.

STIL ŽIVOTA

Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki te je time politički nekorektan. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

STREJT (STR8 ILI STRAIGHT)

Označava, prije svega, nešto *pravo*, *bez skretanja* (devijacija), nešto *nepomiješano*, ali i nešto *konvencionalno*, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, *normalne* i *prirodne*. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u queer zajednici.

TRANSGENDER/TRANSRODNO

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko, djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim

i spolnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstavljaju sebe drugačije od očekivanih rodni uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manirizme, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama *muško* i *žensko*, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrodni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *ženski* spol, ali je njegov rodni identitet *muški* ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodni identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *muški* spol, ali je njen rodni identitet *ženski* ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta. Oznake za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodni identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac je, na primjer, transrodni muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala svoje tijelo i prezentaciju (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije), izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

TRANSFOBIJA

Po analogiji sa bifobijom i homofobijom, oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transeksualnih, transrodnih osoba. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke i biseksualne osobe.

INTERNALIZOVANA TRANSFOBIJA

Karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

TRANSVESTIJA/TRANSVESTITE/TRANSVESTITI

Transvestiti su osobe koje vole da nose odjeću suprotnog spola. Transvestija, tj. preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Transvestiti/e mogu biti i heteroseksualne i istospolno orijentisane osobe.

TRANZICIJA

U LGBT diskursu, predstavlja proces promjene rodnog izražavanja neke osobe u cilju usaglašavanja sa unutrašnjim doživljajem vlastitog roda.

TROUGAO/CRNI TROUGAO/ROZI TROUGAO

Tokom Drugog svjetskog rata nacisti su u svojim koncentracijskim logorima ružičastim trouglom obilježavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom Drugog

svjetskog rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istospolno orijentisanih osoba.

ZASTAVA DUGINIH BOJA

Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LBTTIQ pokreta.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBT grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počinioca kaznenog djela seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

**Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
Ediciju uređuje Emina Bošnjak**

Do sada smo u ovoj ediciji objavili:

Kristina Ljevak, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014)

Ka pozitivnim praksama 2:

Izvještavanje medija u 2014. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll - Ured za BiH, Fondacija CURE.

Mariña Barreiro, Vladana Vasić, Jordan Maze, Saša Gavrić (2014)

Rozi izvještaj.

Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava

LGBT osoba u Bosni i Hercegovini u 2013. godini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Vladana Vasić (2014)

Homofobni i transfobni incidenti i zločini iz mržnje u Bosni i Hercegovini u periodu od marta do novembra 2013. godine

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2014)

Čekajući ravnopravnost 2:

Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević (2014)

Ka pozitivnim praksama:

Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll - Ured za BiH, Fondacija CURE.

Vladana Vasić, Edina Sprečaković (2013)

Jednaka zaštita za različitost. Priručnik o postupanju u slučaju kršenja ljudskih prava LGBT osoba za policijske djelatnike_ice.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE, Fondacija Heinrich Böll - Ured u BiH.

Jasmina Čaušević, Lejla Somun-Krupalija, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)

Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Zdravstvo.

Sarajevo: Fondacija CURE, Fondacija Heinrich Böll - Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar.

- Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)
“Ko smo mi da sudimo drugima“. Ispitivanje javnog mnijenja o stavovima prema homoseksualnosti i transrodnosti u Bosni i Hercegovini.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll, Fondacija CURE.
- Mia Čustović, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)
Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Unutrašnji poslovi.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll, Fondacija CURE.
- Jasmina Čaušević (2013)
Brojevi koji ravnopravnost znače. Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Ivana Dračo, Mladen Lakić, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)
Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll, Fondacija CURE.
- Damir Banović, Edina Sprečaković (2013)
Izveštaj o položaju LGBT osoba na radnom mjestu u Bosni i Hercegovini.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Amar Numanović, Sanela Muharemović, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013)
Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Pravosuđe.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Böll, Fondacija CURE.
- Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (priredile, 2013)
Kratki vodič kroz profesionalno izvještavanje o LGBT temama.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Vladana Vasić (2013)
Izveštaj o govoru mržnje zasnovanom na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu u BiH. Slučajevi iz 2012. i 2013. godine.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Marinha Barreiro, Vladana Vasić, Saša Gavrić (2013)
Pink Report. Annual Report on the Human Rights Situation of LGBT Persons in BiH in 2012.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

- Marinha Barreiro, Vladana Vasić, Saša Gavrić (2013)
Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u BiH u 2012. godini.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Damir Banović, Vladana Vasić (2013)
Seksualna orijentacija i rodni identitet: pravo i praksa u BiH.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Damir Banović (2013)
Izvještaj o homofobiji, bifobiji i transfobiji u školama u BiH.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Vladana Vasić (2013)
Izvještaj o pravnom položaju transrodnih osoba u BiH.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Marinha Barreiro, Vladana Vasić (2013)
Monitoring of the implementation of the Council of Europe Committee of Minister's Recommendation on combating sexual orientation or gender identity discrimination.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Marinha Barreiro, Vladana Vasić (2013)
Provedba Preporuka Vijeća Evrope o mjerama borbe protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Vladana Vasić, Sadžida Tulić (2012)
Ne toleriši netoleranciju. Upoznaj svoja prava i koristi ih.
Vodič za LGBT osobe.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Zlatiborka Popov-Momčinović, Saša Gavrić, Predrag Govedarica (priredili_e, 2012)
Diskriminacija – Jedan pojam, mnogo lica.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak (2012)
Čekajući ravnopravnost.
Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar
- Lejla Huremović (priredila, 2012)
Izvan četiri zida.
Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Lejla Huremović, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak
(priredili_e, 2012)
Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini - Rozi izvještaj.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Odabrani naslovi:

Zlatiborka Momčinović-Popov (2013)
Ženski pokret u Bosni i Hercegovini: Artikulacija jedne kontra-
kulture.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Centar za empirijska istra-
živanja religije u Bosni i Hercegovini, Fondacija CURE.

Damir Arsenijević, Tobias Flessenkemper (priredili, 2013)
Kojeg je roda sigurnost?
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Adriana Zaharijević (priredila, 2012)
Neko je rekao feminizam?
Kako je feminizam uticao na žene XXI veka.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Böll /
Fondacija Cure

Jasmina Čaušević, Saša Gavrić (priredili, 2012)
Pojmovnik LGBT kulture.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Böll

Aida Spahić, Saša Gavrić (priredili, 2012)
Čitanka LGBT ljudskih prava. 2. dopunjeno izdanje.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Böll

Damir Banović (2012)
Prava i slobode LGBT osoba.
Seksualna orijentacija i rodni identitet u pozitivnom pravu u
Bosni i Hercegovini.
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

William G. Naphy (2012)
Born to be gay. Historija homoseksualnosti.
Sarajevo / Zagreb / Beograd: Sarajevski otvoreni centar / Do-
mino / Queeria.
Prevod na BHS: Arijana Aganović

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.726-055.3:316.774(497.6)

ZLOTRG, Sandra

Čekajući ravnopravnost 3 : analiza
izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u

Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini /

Sandra Zlotrg, Lejla Huremović, Kristina Ljevak. -

Sarajevo : Sarajevski otvoreni centar, 2015. - 64

str. : ilustr. ; 24 cm. - (Edicija Ljudska prava

Sarajevskog otvorenog centra ; knj. 30)

O autoricama: str. 45. - Bibliografija: str. 44 i

uz tekst.

ISBN 978-9958-536-22-9

1. Huremović, Lejla 2. Ljevak, Kristina

COBISS.BH-ID 21824262

 **SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR**

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina